

Suomalaiset kansissa

Klaus Karttunen

Suomen kansallisbiografia. 1. Aaku–Browallius. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2003. 877 s.

Kuuluisien miesten elämäkertoja on koottu antiikin ajoista lähtien – kesti nimittäin kauan ennen kuin tajuttiin, ettei välttämättä tarvitse olla mies ollakseen kuuluisa ja elämäkerran arvoinen. Latinitit muistavat koulusta Cornelius Nepoksen elämäkertakokoelman, ja kreikkalaisen Plutarkhoksen teos on lähes kaksituhatta vuotta kulu-
nut maailmankirjallisuuteen. Uudella ajalla kokoelmat alkoivat kehittyä pedagogisista mallikokoelmista systemaattisiksi ensyklopedioiksi. Esimerkiksi 1700-luvun puolivälissä ilmestynyt Christian Gottlieb Jöcherin *Allgemeine Gelehrten-Lexicon* jatko-osineen on yhä käyttökelpoinen hakuteos. Oppihistorioitsija löytää siitä kätevästi muun muassa kaikki jälkimaailman unohtamat, mutta omana aikanaan arvostetut oppineet (heitäkin tarvitaan, kun pohditaan yhä muistettujen taustaa).

1800-luvun alun ranskalainen *Biographie universelle ancienne et moderne*, täydennyksineen 85 osaa 1811–62, lienee kaikkien aikojen mittavin ja merkittävin yleisbiografia. 1800-luvun nationalistiset aatteet loivat perustan laajoille kansallisbiografioille, mainittakoon tässä vain brittien *Dictionary of National Biography* (1–63, 1885–1900, ja täydennysosia) ja saksalainen *Allgemeine Deutsche Biographie* (1–55, 1875–1910).

Suomessa alkua oli vaatimatonta elämäkerran arvoisia ihmisiä kun ei nuorena sivistysmaassa vielä kovin paljon löytynyt. Ensimmäinen yritys oli kaksiosainen *Finlands minnesvärda män. Sammling af lefnadsteckningar* (1853–1855), josta tosin oli suunniteltu laajempaa. Sitä seurasi suomenkielinen *Biografinen nimikirja. Elämäkertoja Suomen entisistä ja nykyajoilta* (toim. Suomen historiallinen seura, 1879–1883). Tor Carpelanin toimittama ja paljolti kirjoittama kaksiosainen *Finsk biografisk handbok* ilmestyi 1903. Tiiviin taittonsa ansiosta se ylsi jo melkoi-

seen kattavuuteen. Viisiosaiseksi kasvanut *Kansallinen elämäkerrasto* (1927–1934) jäi sitten vuosikymmenien ajaksi pääteokseksi, joskin vähäisempiä kilpailijoita ilmestyi pian sen rinnalle. Hitaita on meillä oltu. Verrattakoon tilannetta muihin pohjoismaihin.

Ruotsissa päästiin vauhtiin jo 1800-luvun alkupuolella: 23-osainen *Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige svenska män* ilmestyi 1835–1857. Sitä jatkoi 10-osainen *Svenskt biografiskt lexikon. Ny följd* (1–10, 1857–1907) ja vihdoin mahtava *Svenskt biografiskt lexikon*, joka alkoi ilmestyä 1918 ja jonka 31. osa 2003 on ehtinyt aakkosisa Segerstedtiin saakka. Tavattoman hitauden vastapainoksi monet artikkelit ovat laajoja ja tieteellisesti merkittäviä, mutta vähitellen olisi kyllä aika julkaista täydennyksiä yli 80 vuotta vanhoihin alkuosiin.

Tanskalaisten *Dansk biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for tidsrummet 1537–1814* ilmestyi alun perin 19:nä osana 1887–1905, perusteellisesti uusittu ja täydennetty toinen painos seurasi 1933–44 (27 osaa) ja kolmas 1979–84 (16 osaa). Norjan 19-osainen *Norsk biografisk Leksikon* ilmestyi 1923–1983 (19 osaa), uusi painos aloitettiin 1999. Jopa 1947–57 ilmestynyt *Merkir íslendingar. Ævisögur og minningargreinar* käsittää kuusi osaa, myös siitä tehtiin uusi laitos 1960-luvulla.

Vasta 1990-luvulla ryhdyttiin vihdoin Suomessaakin laatimaan kansainväliset mitat täyttävää biografista hakuteosta, jonka ensimmäinen osa on nyt käsillä. Itse asiassa teos on ollut olemassa jo vuodesta 1997 alkaen jatkuvasti täydennettävänä internetversiona, ja koko aineisto on koottu vuosina 1993–2001. Sen pohjalta on myös julkaistu kaksi kirjaa, hallitsijoista ja valtionpäämiehistä (Cd-rom 1998, kirja 2001) ja sadan henkilön valikoima (2000). Toimituskunnan johdossa on Matti Klinge, kolmesta alatoimituksesta vastaavat Anneli Mäkelä-Alitalo (Ruotsin vallan aika), Markku Tyynilä (suuri-ruhtinaskunta) ja Matti Häikiö (tasavalta).

Kaikkiaan 6000 artikkelin kirjoittajina on peräti 700 historiantutkijaa ja eri alojen asiantuntijaa. Rehellisyyden nimissä on kerrottava, että myös tämän kirjoittaja on mukana yhdellä artikkelilla, joka ilmestyy aikanaan K-kirjaimessa.

Kokoomatyö suoritettiin Suomen historiallisen seuran puitteissa, painetun version kustantaja on Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Valmiina teos käsittää kymmenen osaa, joiden on määrä ilmestyä kahden osan vuosivauhdilla (toinen osa ilmestyi tätä kirjoitettaessa, mutta

liian myöhään mukaan otettavaksi). Viimeinen osa ja hakemisto ovat siis odotettavissa vuonna 2007.

Selkeä hakuteos

Kaksipalstaiseksi ladottu teksti noudattaa monista biografisista hakuteoksista tuttua tyyliä. Henkilön nimen ja elinvuosien alle on sijoitettu lyhyt luonnehdinta. Tämä nopeuttaa etsimistä, kun tietoa halutaan tietyn tyyppisistä henkilöistä niin kuin monta kertaa tätäkin arvostelua laadittaessa. Lihavalla painetun yhteenvetokappaleen jälkeen seuraa itse teksti. Lopussa on pienellä painettu selvitys henkilön vanhemmista, avioliitoista ja lapsista, keskeisten lähteiden luettelo sekä artikkelin laatijan nimi.

Hauska detalji aakkosellisessa henkilöhakemistossa on avaus. Edesmennyt opettajani Pentti Aalto oli hienokseltaan huvittunut siitä, että kansainvälisissä yhteyksissä hän oli yleensä ensimmäisenä, paitsi kerran kun mukana oli norjalainen Aal. Suomalaisten joukossa ensimmäinen on nyt pankkiylitarkastaja Eero Aaku (1898–1959), sitten seuraavat Ida Aalberg ja Ida Aalle-Teljo ja vielä viisi Aaltoa ennen Penttiä. Jokaisen kilpailun voittaa joka tapauksessa 1800-luvun puolivälin hollantilaisbiografi, jonka sukunimi on van der Aa.

Eläviä ei ole täysin suljettu joukosta, mutta seula on onneksi ollut varsin tarkka. Harvat mukaanotetut ovat yleensä jo elämänuransa luoneita tai ainakin asemansa selvästi vakiinnuttaneita henkilöitä. Nuorin ensimmäiseen osaan otettu henkilö lienee Esko Aho (synt. 1954).

Suomalaisten suurkatselmukseen on aiheellisesti otettu myös joitakin ulkomaalaisia, jotka ovat tavalla tai toisella merkittäviä Suomen historian kannalta. Italialainen matkamies Giovanni Acerbi, tsaari Aleksandr Nevski, japanilainen kenraali M. Akashi, amerikkalainen kielentutkija Robert Austerlitz ja monia muita. Minulle oli yllätys törmätä Leonid Andrejeviin; vasta nyt sain tietää, että kirjailija asui kymmenen vuotta Suomessa, jossa hän myös kuoli.

Valintakriteerit kestävät kritiikin

Kaiken kaikkiaan valintakriteereistä on vaikea esittää kritiikkiä. Eri elämänalat on huomioitu monipuolisesti. Mukana on hallitsijoita, sotureita, poliitikkoja ja virkamiehiä, talouselämän vaikut-

tajia, kirkon edustajia ja tutkijoita, taiteilijoita ja urheilijoita (onneksi vain harvoja). Onpa mukaan päässyt myös oman aikansa kohujulkiksia kuten rikollisia (esim. Karin Balk ja Mikko Blixt) ja jopa muutama kansanperinteen luoma taruhahmo kuten Aino, Annikainen ja Askanmäen Kaunis-Kaija. Historian ja kulttuurin kannalta merkittävistä suvuista on laadittu kokoavia artikkeleita, joissa on mukana myös ilman omaa artikkelia jääneitä henkilöitä (esim. Aeimelaesus, Ahmavaara, Alftan, Aminoff, Armfelt, Banér, Bonde, Bonsdorff). Täytyy tosin kysyä, miksi G. C. Alanus on tällä tavalla käsitelty kahteen kertaan.

Naisten osuutta on ymmärrettävästi haluttu korostaa – onhan se aikaisemmissa teoksissa pahoin laiminlyöty. Siksi kynns on ollut selvästi matalampi kuin miesten kohdalla. Mukaan on saatu unohtuneita, mutta merkittäviä naisia kuten Oulun postimestari Anna Danielintytär (k. 1685). Legitiimi on mielestäni ajatus ottaa Suomen hallitsijoiden – Ruotsin kuninkaiden, Venäjän keisarien ja tasavallan presidenttien – lisäksi mukaan myös heidän puolisonsa (joista tuoreimpana myös Pentti Arajärvi on siksi päässyt mukaan).

Myös pyhän Birgitan merkitys Suomen historiassa on niin tärkeä, että artikkeli puolustaa ilman muuta paikkaansa. Mutta miksi ihmeessä mukaan on otettu pyhä Anna? Häntä palvottiin Suomessa, kyllä, mutta niin palvottiin monia muitakin katolisia pyhimyksiä. Miesten puolella oudolta valinnalta tuntuu Södermanlandin pyhä Botvid, josta kirjoittajakin myöntää, että hänen vaikutuksensa jäi Suomessa vähäiseksi.

Naisten ohella myös vähemmistöille on pyritty antamaan tilaa. Ortodoksien pyhimykset ja piispat ovat mukana. Saamelaisia edustavat ensimmäisessä osassa Niila Antinpoika Aikasaria ja Aikia Aikianpoika, molemmat 1600-luvulta. Suomen juutalaisista mukaan on päässyt Scholem Bolotowski. Muiden vähemmistöjen aika koittanee seuraavissa osissa.

Biografin vaikeudet

Aakkosjärjestyksestä ja oikeinkirjoituksesta on pidetty huoli – paremmin kuin postimerkeissä. Kolme Anderssonia tulevat vasta Amos Andersonin ja amerikkansuomalaisen Clyde Andersonin jälkeen.

Silloin tällöin huomio kiinnittyy myös esipuheessa mainittuun seikkaan: Monien eri ihmisten laatimat artikkelit ovat keskenään

erilaisia. Suomalaisten Aasian-tutkijoiden innokas oppihistorian harrastus on laiminlyöty. Teologi käsittelee Isaac Björklundia teologina laiminlyöden hänen työnsä filologina, eikä lähetyshistorioitsijalla ole silmää Wilhelmiina Arpiaisen merkitykselle ennakkoluulottomana Kiinan-kuvaajana. Henrik Brennerin lähteistä puuttuu Pentti Aallon oppihistoria, eikä arvio hänen matkojensa merkityksestä ole siksi kovin onnistunut. August Ahlqvist oli ensi sijassa kielentutkija, mutta muistetaan nykyisin lähinnä Kiven teilaajana. Siksi artikkeli on annettu kirjallisuudentutkijan laadittavaksi, ja tuloksena on eräänlainen puolustuskirjoitus, jossa kieli-tieteen osuus jättää toivomisen varaa.

Antti Aarnesta todetaan, ettei hänen työtään "voida ohittaa tutkittaessa eurooppalaista kertomusperinnettä". Epäilemättä, mutta miksi vain eurooppalaista? Minä kuulin hänen satuluokittelustaan ensi kerran opiskelijana lukiesani intialaisesta satututkimuksesta.

Yksi tekninen huomautus täytyy esittää. Venäläisissä nimissä on – aivan oikein – noudatettu kansallista standardia, mutta š ja ž on ohjelmistoteknisistä syistä korvattu sh:lla ja zh:lla". Ohjelmistotekniset syyt ovat joko laiska tai epäpätevä tietokoneasiantuntija, ei sen kummempaa. Minusta on aina tuntunut varsin tekopyhältä suomalainen nurina siitä, ettei angloamerikkalaisissa maissa haluta huomioida ä- ja ö-kirjaimia. Kuitenkin meillä näyttää olevan vallalla käsitys, että muiden kielten erikoiskirjaimet ja -merkit ovat vain turhanai-kaista krumeluuria, joka voidaan aivan hyvin jättää huomiotta. Tietokoneajan riesa ovat myös keskelle riviä jääneet tai muuten sopimattomat tavuviivat ("Lorelai-ai-heen"). Hyvä ratkaisu on mielestäni nimien liiallisesta suomentamisesta luopuminen. Lopussa on kattava henkilöhakemisto, jolla lienee paljon käyttöä lopullista hakemisto-osaa odoteltaessa.

Lopuksi vielä painava kiitos todella merkittävästä kulttuuriteosta! Innokkaasti kirjaamani puutteet ovat työn laajuuteen nähden sittenkin vähäisiä, eikä näin suurisuuntaista työtä olisi mahdollistakaan saada aikaan ilman joitakin puutteita. Kansallisbiografia on erinomainen hakuteos, jota kannattaa myös selailta ja lukea.

Kirjoittaja on Suomen Oppihistoriallisen Seuran puheenjohtaja ja dosentti Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksella.